

TILSYNSRÅDET FOR KRIMINALOMSORGEN

TILSYNSRAPPORT

Vadsø fengsel 24. januar 2025

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	3
2. Om Tilsynsrådets mandat	3
3. Varsel om tilsyn, informasjonsinnhenting og gjennomføring av det stedlige besøket	4
4. Tilsynsrådets vurderinger	4
4.1. Innledning	4
4.2. Om Vadsø fengsel – forhold ved bygningsmasse, drift og bemanning	4
4.2.1. Overordnet	4
4.2.2. Bemanning	4
4.2.3. Bygningsmasse og drift	5
4.2.4. Dobbeltcelle	5
4.3. Barn og unge innsatte	5
4.4. Innsatte med utenlandsk bakgrunn og bruk av tolk	6
4.5. Kontakt med omverden	6
4.5.1. Besøk og besøksrom	6
4.5.2. Ringetid	7
4.5.3. Videosamtaler	8
4.6. Sysselsettings- og aktivitetstilbud, utelukkelse og isolasjon	9
4.6.1. Dagsplan	9
4.6.2. Aktivitetstilbud og sysselsetting	9
4.6.3. Utelukkelse	10
4.6.4. Isolasjon og selvisolasjon	10
4.7. Tvangsmidler	11
4.7.1. Overordnet	11
4.7.2. Sikkerhetscelle og sikkerhetsseng	11
4.7.3. Nakenvisitasjoner, cellevisitasjoner og kontroll med narkotikahund	12
4.8. Selvdropsrisiko og selvdrap	13
4.8.1. Rutiner, statistikk og forebygging	13
4.8.2. Tilgang til helsehjelp	14
4.9. Kartleggings- og tilbakeføringsarbeid	15
5. Tilsynsrådets anbefalinger	15
6. Tilbakemelding og oppfølging	16

1. Innledning

Det nye nasjonale Tilsynsrådet for kriminalomsorgen er etablert fra 1. januar 2025.¹ Tilsynsrådet er uavhengig i sitt arbeid og kan ikke instrueres om lovtolkning eller skjønnsutøvelse. Tilsynsrådet består av en fast ledelse på tre personer: Verna Rege Nilssen, Oddvar Thorbjørnsen Faltin og Tonje Lilaas Larsen. Den lokale forankringen er videreført gjennom Tilsynsrådets fylkesbaserte sammensetning med lokale medlemmer. Sivilrettsforvaltningen har oppgaven som sekretariat for Tilsynsrådet.

Fredag 24. januar 2025 var Tilsynsrådet på stedlig tilsyn i Vadsø fengsel kl. 09.00 – 18.30.

Følgende personer deltok fra Tilsynsrådet:

- Oddvar Thorbjørnsen Faltin (1. nestleder).
- Tonje Lilaas Larsen (2. nestleder).
- Mari Gjølberg Gedde (sekretariatet).
- Samantha Svenkerud McInerney (sekretariatet).

Temaet for tilsynet var unge innsatte, tilgang til tolk- og helsetjenester, utelukkelse fra fellesskapet og isolasjon, aktivitetstilbud, kontakt med omverden, selvdrap og selvskading, bruk av tvangsmidler, tilbakeføringsarbeid og tilgang til rettighetsinformasjon.

Det bemerkes at denne rapporten ikke er en full gjennomgang av hvordan innsatte ivaretas i Vadsø fengsel.

2. Om Tilsynsrådets mandat

Tilsynsrådet skal føre tilsyn med at personer som er innsatt i kriminalomsorgens institusjoner, behandles i samsvar med gjeldende rett og at deres velferd ivaretas. Tilsynsrådet skal også føre tilsyn med at personer som gjennomfører varetekt eller straff utenfor institusjon, behandles i samsvar med gjeldende rett.

Tilsynsrådet kan ta opp saker av eget tiltak eller etter henvendelse fra innsatte, domfelte, siktede, botlagte, pårørende eller ansatte.

Ved hvert tilsynsbesøk i kriminalomsorgens institusjoner skal minst to medlemmer av Tilsynsrådet delta, så langt mulig én fra ledelsen. Tilsynsbesøket kan varsles på forhånd eller være uanmeldte. Domfelte og innsatte har rett til å kommunisere fortrolig med Tilsynsrådet og sekretariatet.²

Tilsynsrådet og sekretariatet har taushetsplikt etter forvaltningsloven. Taushetsplikten omfatter også forhold av betydning for sikkerheten i kriminalomsorgens institusjoner eller for gjennomføringen av straff utenfor fengsel.³

Det skal skrives en tilsynsrapport etter hvert tilsyn.⁴

¹ Tilsynsrådet for kriminalomsorgen er opprettet i medhold av straffegjennomføringsloven kapittel 2 A, se Prop. 46 L (2022–2023). Tilsynsrådets ansvar og oppgaver er nærmere regulert i forskrift om tilsynsrådet for kriminalomsorgen.

² Straffegjennomføringsloven § 9 a.

³ Straffegjennomføringsloven § 9 c første ledd.

⁴ Forskrift om tilsynsrådet for kriminalomsorgen § 7.

3. Varsel om tilsyn, informasjonsinnhenting og gjennomføring av det stedlige besøket

Vadsø fengsel ble varslet om tilsynsbesøket i brev av 20. desember 2024. I samme brev ble fengselet bedt om å oversende relevant dokumentasjon. Tilsynet bestod av møte med fengselsledelsen, de innsattes kontaktutvalg, omvisningsrunde, og samtaler med øvrige innsatte og ansatte.

Høysikkerhetsavdelingen er delt inn 1. etasje, avdeling Nord (2. etasje) og avdeling Sør (2. etasje). Avdeling Nord ble besøkt, men avdelingen var stengt for innsatte på grunn av utskiftning av celledører. Videre ble fengselets avdeling for lavsikkerhet besøkt, som hadde en separat inngang i fengselet.

Inspeksjonen omfattet også visitt av besøksrommene, biblioteket, gjennomgang av sikkerhetsavdelingen med to sikkerhetsceller og sikkerhetsseng, samt to stråleluftegårder. Avslutningsvis ble Tilsynsrådet vist beredskapsrommet med gjennomgang av utstyr, urinprøverommet og trimrommet.

4. Tilsynsrådets vurderinger

4.1. Innledning

Tilsynsrådet ble mottatt av fengselsleder Bård Buljo og jurist Silje Løvstad. Fengselet stilte godt forberedt til tilsynet.

Tilsynsrådets vurderinger bygger i hovedsak på informasjon fra fengselsledelsen og øvrige ansatte i fengselet, informasjon fra innsattes kontaktutvalg, samtaler med enkeltinnsatte, egne observasjoner og mottatt dokumentasjon.

4.2. Om Vadsø fengsel – forhold ved bygningsmasse, drift og bemanning

4.2.1. Overordnet

Vadsø fengsel tilhører region Nord, og er en enhet med både høyt og lavere sikkerhetsnivå. Fengselet har ordinær kapasitet på 42 plasser, hvorav 6 plasser er på lavere sikkerhetsnivå.

Det er kun mannlige innsatte i fengselet. Normalt belegg er på omtrent 90 prosent. Belegget per 20. januar 2025 var 64 prosent fordelt på 17 innsatte som sonet dom, og 10 innsatte som satt varetektsfengslet.

Gjennomsnittlig domslengde på besøkstidspunktet er fire år og seks måneder.

4.2.2. Bemanning

Vadsø fengsel har 50 stillingshjemler, hvor 31 er tiltenkt fengselsbetjenter. Fengselet opplyser at de har hatt store utfordringer med at erfarne fengselsbetjenter avslutter ansettelsesforholdet. I 2024 har det derfor vært særlig fokus på stillingsendringer, utlysninger og nyansettelser. Per 14. januar 2025 er det i tertialrapporten meldt om at følgende nye stillinger er tilsatt og iverksatt: Jurist, aktivitetsteam bestående av tre miljøterapeuter, flere tilsatte i administrasjonen og to nye fengselsbetjentstillinger. Miljøterapeutene har egne stillingshjemler og bærer ikke uniform.

Fengselet opplyser at miljøterapeutenes hovedfokus er de mest sårbare innsatte. Fengselet erfarer at avdelingene er roligere og at det har vært færre tilfeller av selvskading og bruk av sikkerhetscelle etter at aktivitetsteamet ble etablert.

4.2.3. Bygningsmasse og drift

Ifølge fengselet er det foretatt en rekke større oppgraderinger innen teknisk brukerutstyr, beredskapsutstyr og øvrige bygningsmessige endringer. På besøkstidspunktet pågikk det blant annet arbeid med å bytte ut samtlige celledører i enheten, og en hel avdeling (Nord) var stengt som følge av dette.

Vadsø fengsel opplyser at arbeidet naturligvis har ført til at fengselet oppleves som litt mer kaotisk, og at det er belastende for innsatte at det pågår bygningsarbeid i fengselet. Ulempene veies opp ved å tilby de innsatte mer tid ute, mulighet for å bestille pizza og lignende goder. Forventet ferdigstillelse av nye celledører er i løpet av mars 2025.

4.2.4. Dobbeltcelle

Vadsø fengsel har totalt fem dobbeltceller. Under normal drift blir dobbeltcellene brukt hyppig, men som følge av oppussingen har cellene stått tomme det siste året. Etter oppussingen av celledørene vil belegget gå opp, og Tilsynsrådet forstår fengselet slik at dette vil føre til økt bruk av dobbeltcellene.

Tilsynsrådet anser bruken av dobbeltceller som problematisk på flere ulike måter, herunder med tanke på ivaretagelse av personvern, hygiene, økt stress og konfliktnivå, og maktforhold mellom innsatte. Tilsynsrådet viser til retten til privatliv, jf. Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK) artikkel 8 første ledd, og til Sivilombudets sak om dublering og bruk av flermannsceller⁵. Her omtales retten til privatliv som et grunnleggende hensyn, fordi fengselscellen for langtidsinnsatte i større grad fungerer som et hjem. Tilsynsrådet vurderer at bruk av dobbeltceller bør unngås så langt det er mulig. Dersom dobbeltceller må benyttes, bør fengselet sikre frivillighet og medvirkning for innsatte som plasseres der.

Anbefaling: Begrense bruken av dobbeltceller

- Tilsynsrådet anbefaler at fengselet begrenser bruken av dobbeltceller.

4.3. Barn og unge innsatte

Barn og unge er en gruppe innsatte med særlige behov, som er i en viktig fase utviklingsmessig.

I perioden oktober 2024 til januar 2025 har det totalt vært 4 innsatte mellom 18 og 24 år i Vadsø fengsel. På besøkstidspunktet var det ingen innsatte i fengselet under 18 år, og kun én innsatt mellom 18 og 24 år. Personen sonet på lavsikkerhet.

Fengselet forteller at unge innsatte i Vadsø fengsel mellom 18 og 24 år blir fulgt opp med ekstra fokus fra miljøterapeutene, for eksempel med bo- og aktivitetstrening, matlagning og lignende. Videre er det iverksatt tiltak med ekstra treningstid. Tilsynsrådet ser positivt på at fengselet har etablert et team med miljøterapeuter som følger opp denne gruppen særskilt.

⁵ Sivilombudet, Kapittel 4 Referat av saker. 63. Plassering av flere innsatte på samme celle – dublering og bruk av flermannsceller. Publisert 7.7.2008.

4.4. Innsatte med utenlandsk bakgrunn og bruk av tolk

Utenlandske innsatte som ikke behersker det norske språket anses som særlig sårbare i fengselet. Språkutfordringer i fengsel er problematisk i et rettighetsperspektiv og kan føre til at rettssikkerheten til de innsatte svekkes. Tilsynsrådet viser blant annet til Sivilombudets rapport 24. april 2025 om bruk av tolk i fengsel.⁶ I rapporten understreker Sivilombudet at god kommunikasjon er avgjørende for at staten skal kunne ivareta sitt ansvar for å beskytte innsatte. Dette gjelder spesielt for å forebygge selvskading og selvdrap, men også for å forebygge konflikter og bruk av tvang.

Tilsynsrådet erfarer at Vadsø fengsel i svært liten grad benytter seg av tolk. Under besøket fikk Tilsynsrådet opplyst at Vadsø fengsel i enkelte tilfeller kunne benytte seg av politiets tolk ved innsattes innkomst til fengselet. I etterkant av tilsynet bekreftet Vadsø fengsel at det ble brukt kroner 0 på tolk i løpet av driftsåret 2024.

Tolkeloven § 6 slår fast at offentlige organer skal bruke tolk når det er nødvendig for å ivareta hensynet til rettssikkerhet eller for å yte forsvarlig hjelp og tjeneste.

Tilsynsrådet har fått opplysninger som indikerer at Vadsø fengsel ikke benytter seg av tolk i alle tilfeller hvor dette anses som nødvendig. Vadsø fengsel må sikre at innsatte som ikke kan kommunisere med fengselet på norsk, forstår innholdet i vedtak og informasjon fra fengselet. I den utstrekning det er nødvendig, må Vadsø fengsel benytte tolk. Fengselet bør, så langt det er mulig, ikke legge opp til at andre innsatte skal tolke, spesielt når det gjelder vedtak, opplysninger om helse eller annen personsensitiv informasjon.

Anbefaling: Sørg for at innsatte forstår viktig informasjon som angår dem

- Fengselet bør sikre at innsatte som ikke kan kommunisere på norsk, forstår innholdet i vedtak og annen viktig informasjon fra fengselet. I den utstrekning det er nødvendig, må Vadsø fengsel benytte tolk.

4.5. Kontakt med omverden

4.5.1. Besøk og besøksrom

Vadsø fengsel har to besøksrom. Standarden fremstod som noe slitt. Det opereres med tre faste besøksdager, men ifølge fengselet tar de hensyn til besøkende som må reise lange avstander, slik at disse dagene kan tilpasses individuelt.

Besøksavdelingen har ikke et eget familierom, men fengselet har leker og har nylig fått tilgang til TV og filmer. Tilsynsrådet fikk opplyst at besøksrommene blir låst under besøk fra pårørende, også små barn. Dette kan føre til praktiske utfordringer i forbindelse med toalettbesøk og lignende, spesielt hvis betjentene har begrenset kapasitet til å være tilgjengelige på calling-anlegget. Besøksrommene var også små, slik at barn med mye energi har begrenset plass til å bevege seg under besøket. Tilsynsrådet vurderer at låsing av små rom kan føre til en negativ opplevelse for barn som besøker sine nærmeste.

Tilsynsrådet oppfatter at innlåsing skyldes besøksrommenes plassering i nærheten av andre rom som innsatte og besøkende ikke skal ha tilgang til. Tilsynsrådet anbefaler at

⁶ Sivilombudet - Bruk av tolk i norske fengsler - Oppsummering av de viktigste funnene 2014-2024.

fengselet har ekstra fokus på barnets beste når innsatte har besøk av små barn, og at dørene holdes åpne så langt det er mulig. Dersom dette ikke er mulig, bør toalettbesøk og lufting under besøk av barn prioriteres. Videre kan eventuelt tilgang på våtservietter, potter og lignende gjenstander lette på problemet.

Vadsø fengsel har ikke besøksleilighet for pårørende. På grunn av fengselets geografiske plassering er det ofte store avstander mellom innsatte og pårørende. Med tanke på kostnader og tid som medgår til et besøk i Vadsø fengsel, vurderer Tilsynsrådet at mulighetene for besøksleilighet bør utredes og vurderes nærmere.

Anbefaling: Styrke og forbedre innsattes mulighet for besøk

- Tilsynsrådet anbefaler at fengselet tilrettelegger besøksrutinene i tråd med barnets beste når innsatte har besøk av små barn.
- Vadsø fengsel bør utrede og vurderer mulighetene for besøksleilighet.

4.5.2. Ringetid

Innsatte har på samme måte som andre rett til respekt for sitt privat- og familieliv.⁷ Videre er kommunikasjon med omverden en sentral del av normalitetsprinsippet. Begrensningene i kontakten med familie og venner skal som utgangspunkt ikke gå lenger enn det som naturlig følger av fengselsoppholdet.

Innsatte skal kunne benytte telefon for å ringe innenfor tilmålt ringetid. I fengsler med høyt sikkerhetsnivå er hovedregelen 30 minutter ringetid per uke, men fengselet kan også innvilge mer.⁸

Etter det opplyste innvilges innsatte i Vadsø fengsel 33 minutter ringetid per uke. Det er mulig å søke om utvidelse, men det er uklart for Tilsynsrådet hvilke hensyn som kan gi grunnlag for utvidet ringetid. Videre har Tilsynsrådet fått opplyst at det er dyrt å ringe ut fra fengselet.

Tilsynsrådet vurderer at 33 minutter ringetid per uke utgjør en begrenset mulighet til å opprettholde kontakt med familie og venner, og anbefaler at Vadsø fengsel vurderer å utvide ringetiden på generelt grunnlag. Det vises til Sivilombudets rapport om innsattes mulighet til å ha kontakt med familie og venner⁹, som konkluderer med at det ikke er gitt noen begrunnelse for utgangspunktet om 30 minutter telefontid, og at det er behov for at innsattes mulighet for kontakt med venner og familie styrkes.

Tilsynsrådet anbefaler at fengselet innvilger ekstra ringetid til innsatte med barn for å lette muligheten til å opprettholde relasjoner til barna, der dette er til barnets beste.

Den begrensede ringetiden utgjør også en særlig utfordring for innsatte med familie og venner i utlandet. For denne gruppen innsatte er muligheten for fysiske besøk i fengselet innskrenket. Tilsynsrådet anbefaler at fengselet innvilger ekstra ringetid for å kompensere for de innsattes manglende tilgang til fysiske besøk.

⁷ EMK artikkel 8 og Grunnloven § 102.

⁸ Straffegjennomføringsloven § 32 første ledd, jf. forskrift om straffegjennomføring § 3-29 andre ledd.

⁹ Sivilombudet – Innsattes mulighet for kontakt med familie og venner - Oppsummering av de viktigste funnene 2014-2024.

Anbefaling: Styrke innsattes mulighet for kontakt med omverdenen

- Tilsynsrådet anbefaler at fengselet utvider ringetiden for de innsatte.

4.5.3. Videosamtaler

Vadsø fengsel har nylig fått tilgang til et videosystem slik at de innsatte kan gjennomføre besøk via internett med lyd og bilde. Den innsatte må søke om videosamtale, og besøkende må sende inn ID-kort i forkant av samtalen.

Tilsynsrådet har fått ulik informasjon om hvordan fengselet tilrettelegger og eventuelt kontrollerer videobesøk. I alle tilfelle kontrollerer fengselet at personen som svarer på videoanropet, er den samme person som har mottatt besøkstillatelse. I etterkant av tilsynet har Tilsynsrådet fått opplyst at fengselet foreløpig ikke har skrevet et vedtak om kontroll av videobesøk.

Som nevnt har innsatte på samme måte som alle andre rett til respekt for sitt privat- og familieliv. Overvåking av kontakt med omverden er et inngrep i denne retten, og skal kun skje der inngrepet har hjemmel i lov, og er nødvendig og forholdsmessig. Utgangspunktet etter EMK artikkel 8 og Grunnloven § 102 er at alle besøk skal skje uten overvåking. Etter straffegjennomføringsloven § 31 skal besøk i fengsler med høyt sikkerhetsnivå kontrolleres, med mindre det er unødvendig.

Tilsynsrådet vurderer at bestemmelsen i straffegjennomføringsloven § 31 i enkelte tilfeller kan komme i konflikt med EMK og Grunnloven. Kontroll skal uansett ikke skje i større utstrekning enn nødvendig.¹⁰ Tilsynsrådet vurderer at overvåking av videobesøk krever en individuell vurdering, og påpeker på at fengsler ikke rutinemessig kan kontrollere innsattes videobesøk.

Tilsynsrådet erfarer at videoløsningen tidvis har fungert dårlig på grunn av tekniske utfordringer. Tilsynsrådet oppfatter at dette blant annet kan skyldes mangelfull opplæring av ansatte om hvordan løsningen fungerer, og at fengselet kunne ha iverksatt videobesøk tidligere enn rett før jul, i en periode hvor det er særlig viktig for de innsatte å snakke med sine nærmeste. Tilsynsrådet bemerker at fengselets geografiske plassering og mangel på besøksleilighet gjør det særlig viktig at de innsatte har god tilgang til alternative måter å opprettholde kontakt med nærstående.

Anbefaling: Begrense kontroll av videosamtaler ut fra nødvendighet og teknisk opplæring blant ansatte

- Tilsynsrådet anbefaler at kontroll av innsattes videosamtaler kun skjer der det er nødvendig og forholdsmessig etter en individuell vurdering.
- Tilsynsrådet anbefaler at fengselet sørger for at alle ansatte behersker den tekniske løsningen for videosamtaler.

¹⁰ Straffegjennomføringsloven § 31 tredje ledd siste punktum.

4.6. Sysselsettings- og aktivitetstilbud, utelukkelse og isolasjon

4.6.1. Dagsplan

Det følger av straffegjennomføringsloven § 17 at innsatte, så langt det er praktisk mulig, skal ha adgang til fellesskap under arbeid, opplæring, program eller andre tiltak og i fritiden.

Tilsynsrådet har mottatt kopi av dagsplanene for avdeling Sør, avdeling Nord, og avdeling 1. etasje. Planene beskriver hvordan dagene til de innsatte er strukturert, hvilke aktiviteter de har tilgang til, og når på dagen de skjer. Det fremgår at dagsplanene kun er veiledende, og at avvik kan forekomme. Tilsynsrådet oppfatter at dette skyldes faktorer som for eksempel endring av sikkerhetsnivå, soningsforhold og ressurser. Tilsynsrådet vurderer at fengselet bør etterstrebe at dagsplanene blir fulgt for å bidra til mest mulig stabilitet og forutsigbarhet for de innsatte.

Ifølge fengselet var daglig utlåsingstid 10,6 timer på avdeling Syd og avdeling Nord. På åpen avdeling var daglig utlåsingstid 16 timer. Ifølge dagsplanen er daglig utlåsing på avdeling 1. etasje 10 timer og 50 minutter. Den europeiske torturforebyggingskomiteen (CPT) anbefaler at innsatte får minst åtte timer utenfor cellen hver dag med meningsfulle aktiviteter¹¹. Målingen viser at utlåsingstiden i Vadsø fengsel er i tråd med CPTs anbefalinger så lenge dagsplanen følges.

Tilsynsrådets oppfatning er at fengselet ikke har oversikt over avvik fra dagsplanen som medfører mer innlåsing, hverken som følge av at den enkelte ikke deltar i sysselsetting eller som følge av bygnings- og bemanningsmessige forhold eller annet. Tilsynsrådet bemerker at det skal fattes vedtak ved innlåsing som overstiger helt korte tidsrom.

4.6.2. Aktivitetstilbud og sysselsetting

Sysselsettingen i Vadsø fengsel består blant annet av tiltak som skole, kjøkkentjeneste, håndverk, industri, vasking og øvrig renhold av fellesarealene. Ifølge fengselet har alle innsatte mulighet til sysselsettings- og aktivitetstilbud i hverdagene. I helgene er kun vaskeriet og hovedkjøkkenet åpent. Fengselet anslår at det omtrent er 12 innsatte i aktivitet i helgene, med tillegg av 2-3 ekstra dersom det finnes tilleggsoppgaver, som for eksempel å måke snø på vinteren. Ifølge fengselet er det et stående tilbud til alle innsatte om vasking av trapper.

Andel fengselsdøgn med aktivitet i 2024 var 70 prosent. Fengselet opplyser at det er et krav om minimum to timer med aktivitet for at sysselsettingen skal registreres som et dagsverk.

Fengselets vurdering er at tallene for sysselsetting er for lave, og at dette skyldes nedstengt verksdrift og manglende ressurser. Fengselet antar at tiltak som ansettelse av verksbetjenter og satsing på utdanning via videregående skole vil føre til økt aktivitetsprosent. Fengselet forteller at de ønsker å gi de innsatte meningsfulle oppgaver, men at dette er en utfordring fordi ikke alle innsatte er arbeidsføre. Videre strever fengselet med å motivere enkelte innsatte til arbeid, til tross for at det er arbeidsplikt. Tilsynsrådet erfarer at fengselet i utgangspunktet har et godt aktivitetstilbud, men at dette i realiteten er noe begrenset på grunn av ressursmangel.

Tilsynsrådet vurderer at Vadsø fengsel rapporterer om et høyt aktivitetsnivå sammenlignet med det reelle aktivitetstilbudet de innsatte får. Aktivitetstilbudet er i hovedsak deltidstilbud, og er så lavterskel at det vanskelig kan sies å bidra til å gi den innsatte ferdigheter som de

¹¹ CPT/Inf (92)3-part2 avsnitt 47. Komiteen hadde tilsvarende anbefaling i sin rapport etter besøket i Norge i 2024, se CPT (2024) 49 avsnitt 95.

kan benytte seg av etter løslatelse. To timer aktivitet er et svært begrenset tilbud. I lys av dette fremstår 70 prosent aktivitet i fengselet som lavt.

4.6.3. Utelukkelse

Utelukkelse fra fellesskapet er situasjonen når en innsatt blir helt eller delvis holdt utenfor fellesskapet, vanligvis ved å bli låst inne på cellen¹². Grunnlaget for utelukkelse kan være administrativt, disiplinært eller skje av helsemessige eller sikkerhetsmessige grunner. Innsatte kan også bli utelukket etter eget ønske. Utelukkelsen kan enten være fullstendig eller delvis. Ved utelukkelse fra fellesskapet skal det fattes vedtak.

Fengselet opplyser at de i 2024 fattet 25 vedtak om isolasjon og 25 vedtak om utelukkelse. Tilsynsrådet har ikke mottatt nærmere dokumentasjon rundt dette.

Innsatte som av ulike årsaker ikke deltar i sysselsettingen, er mer innlåst på cellen. Årsaken til dette er ifølge fengselet at de må ha kontroll på de innsatte. Vadsø fengsel registrerer ikke hvor mange innsatte som ikke følger dagsplanen, og dermed er mer innlåst, og Tilsynsrådet oppfatter at det heller ikke nødvendigvis fattes vedtak i slike tilfeller. Det blir imidlertid ført avvik dersom innsatte blir låst inn i over to timer ekstra. Tilsynsrådet har ikke sett statistikk over avvikene. Fengselet opplyser at innlåsingstiden ikke tas av fellesskapsaktiviteter, som for eksempel frokost, lunsj og luft, men av sysselsettingstiden.

Tilsynsrådet ber fengselet om å se på muligheten for å foreta individuelle vurderinger av om den enkelte innsatte må låses inn på cellen dersom vedkommende ikke følger dagsplanen. Dette kan bidra til å minimere fengselets faktiske innlåsingstid, og dermed redusere isolasjonslignende tilfeller.

Ifølge fengselet er det få tilfeller av innlåsing av innsatte på grunn av kapasitetsproblemer, men det er mulig at dette har forekommet i forbindelse med bygningsarbeid. Fengselet opplyser at det i så fall ikke er snakk om lengre perioder over dager eller mer. Tilsynsrådet bemerker at fengselet ikke har statistikk eller vedtak på dette. Dersom innsatte utelukkes på grunn av bygningsmessige forhold, skal det fattes vedtak.

En del av informasjonen som omhandler utelukkelse og tid utenfor cella som ble gitt til Tilsynsrådet på besøkstidspunktet, var omtrentlig og muntlig. Tilsynsrådet vurderer at statistikk rundt disse temaene er av stor betydning for å sikre at de innsattes rettigheter og velferd ivaretas.

4.6.4. Isolasjon og selvisolasjon

Ifølge FNs minimumsregler for behandling av innsatte, kjent som Mandelareglene¹³, regnes en innsatt som isolert dersom vedkommende har mindre enn to timer med meningsfull menneskelig kontakt i løpet av et døgn. Dette utgangspunktet er også fulgt opp i Høyesterett.¹⁴

Selvisolasjon i fengsel betyr at en innsatt frivillig velger å trekke seg tilbake fra fellesskapet og i stor grad unngår sosial kontakt med andre innsatte eller ansatte, uten at dette er pålagt av fengselet. Det kan være ulike årsaker til at innsatte velger å isolere seg selv inne på cellen, eksempelvis rus, konflikter eller frykt. Det er en kjent problemstilling at innsatte som soner for seksuallovbrudd eller i saker med høy medieprofil oftere trekker seg unna fellesskapet.

¹² Straffegjennomføringsloven §§ 17 (2), 29 (2), 37, 39 og 40 (2) (d).

¹³ United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Mandela Rules).

¹⁴ HR-2019-2048-A.

I 2024 førte Vadsø fengsel tre avvik som følge av manglende menneskelig kontakt fordi fengselet ikke hadde gitt tilstrekkelig tilbud. I 2024 var det totalt 15 avviksmeldinger som gjaldt selvisolering, hvorav tre av avviksmeldingene gjaldt én og samme person.

Ifølge fengselet blir innsatte som selvisolerer fulgt opp ekstra av miljøterapeutene. Dersom innsatte kun ønsker lufting, blir det fremdeles ført avviksmelding fordi de ikke oppfyller kravet om minimum to timer med meningsfull menneskelig kontakt.

Tilsynsrådet bemerker at selvisolasjon kan få alvorlige konsekvenser for den innsatte. Tilsynsrådet har ikke informasjon om varigheten av de 15 tilfellene av selvisolasjon, men vurderer at dette er et nokså høyt antall i forhold til antall plasser i fengselet.

Anbefaling: Hindre unødvendig bruk av innlåsing, føre statistikk og skrive vedtak

- Fengselet bør foreta individuelle vurderinger av innlåsing for innsatte som ikke deltar i aktiviteter, for å minimere faktisk innlåsingstid.
- Fengselet bør utarbeide verktøy for å registrere og måle antall innsatte som ikke følger dagsplanen og som derfor blir mer innlåst.
- Aktivitetstilbudet i fengselet bør utvikles, slik at de innsatte kan tilbys full sysselsetting.
- Innlåsing på grunn av kapasitetsutfordringer bør begrenses.
- Fengselet må fatte vedtak ved utelukkelse og fører statistikk over antall, varighet og årsak.

4.7. Tvangsmidler

4.7.1. Overordnet

Tvangsmidler er en samlebetegnelse av tiltak som kriminalomsorgen kan bruke for å gripe inn i den innsattes frihet eller kroppslige integritet, når det er nødvendig for å opprettholde ro, orden og sikkerhet i fengselet. Bruk av tvangsmidler er regulert i lov og skal være forholdsmessig, nødvendig og tidsbegrenset. Eksempler på tvangsmidler er kroppsvitasjon, DNA-prøver, sikkerhetsceller sikkerhetsseng, utelukkelse og tvangsoverføring.

4.7.2. Sikkerhetscelle og sikkerhetsseng

Vadsø fengsel har totalt to sikkerhetsceller og én sikkerhetsseng. Ifølge fengselet har sikkerhetssengen ikke vært brukt på flere år.

På besøkstiden var det ingen innsatte som var plassert i sikkerhetscellene. Fengselet opplyser at det i 2024 har blitt skrevet to vedtak om bruk av sikkerhetscelle på grunn av rus/utagering, og ett på grunn av selvdrapsrisiko. To av tilfellene hadde varighet på ett døgn, mens ett tilfelle varte i to døgn. Fengselet har skriftlige rutiner for bruk av sikkerhetscelle. Tilsynsrådet har mottatt kopi av disse. Dersom den innsatte sitter innlåst på en sikkerhetscelle i overkant av én time, blir dette registrert som ett døgn.

For å begrense bruken av sikkerhetscelle, opplyser fengselet at de anvender miljøterapeuter som vurderer bruken av andre mindre inngripende tiltak, som for eksempel samtaler. Videre forteller fengselet at de har fokus på å raskt avslutte bruken av sikkerhetscelle når tiltaket ikke lenger anses som nødvendig.

På besøkstiden var sikkerhetscellene rene og hadde vindu høyt på veggen som ga innfall av noe dagslys. Vinduene så ut som de at var skrapet opp, men Tilsynsrådet har i etterkant fått opplyst at vinduene er påsatt en folie for å hindre innsyn fra luftegården.

Fengselet har to små stråleluftegårder som er tiltenk lufting under opphold på sikkerhetscellene. Disse er helt sterile med hvite betongvegger. Fengselet forteller at stråleluftegårdene blir lite brukt. Dersom den innsatte anses å være i en tilstand hvor han kan luftes, avsluttes heller bruken av sikkerhetscelle.

Under befaringen merket Tilsynsrådet seg at begge sikkerhetscellene hadde klokke, men at den ene gikk feil og at den andre ikke fungerte. Videre var den ene sikkerhetscellen i dårlig forfatning på grunn av skader fra en påstartet brann i 2020, hvor man tydelig kunne se ødeleggelser i overflatene etter flammene. Disse omstendighetene vil etter Tilsynsrådets oppfatning kunne ha en unødvendig negativ påvirkning på psyken til personer som allerede er i en vanskelig situasjon.

Fengselet opplyser at de aktuelle innsatte ikke har klaget på vedtakene som gjelder bruk av sikkerhetscelle. Tilsynsrådet har ikke fått klarhet i hvilken informasjon de innsatte får når de plasseres på sikkerhetscelle, herunder om de rutinemessig får informasjon om klageadgangen og at de har anledning til å kontakte advokat. Dette kan ha betydning for om innsatte klager på vedtakene eller ikke.

Anbefaling: Utbedring av sikkerhetscelle

- Fengselet bør sørge for at klokkene i sikkerhetscellene fungerer og er stilt riktig.
- Den materielle tilstanden i sikkerhetscellene bør utbedres.
- Fengselet skal rutinemessig informere innsatte som plasseres på sikkerhetscelle om klageadgangen og at de kan kontakte advokat.

4.7.3. Nakenvisitasjoner, cellevisitasjoner og kontroll med narkotikahund
Vadsø fengsel informerer om at problemet med rus i fengselet har økt etter at fengselet avsluttet bruken av rutinemessige urinprøvekontroller. Tilsynsrådet har mottatt kopi av rutiner for hvordan kroppsvisitasjoner og rustester skal loggføres i journalsystemet KOMPIS. Fengselet opplyser at kroppsvisitasjoner ikke gjennomføres rutinemessig. Fengselet har røntgenapparater som benyttes ved ankomst til fengselet, og betjentene undersøker også klær, bagasje og lignende.

I løpet av 2024 har det vært gjennomført fem kontroller av narkotikapatruljen med hund. Fengselet opplyser at hundetjenesten gjennomfører rutinemessige kontroller i fengselet, og ellers kan tilkalles ved behov. Det er uklart for Tilsynsrådet om kontroll av den enkelte innsatte skjer på bakgrunn av konkret mistanke, eller rutinemessig som en tilfeldig kontroll. Søk med hund gjennomføres etter det opplyste med påkledning, men markering fra hunden gir grunnlag for nakenvisitasjon. Tilsynsrådet vurderer at kontroll med narkotikahund bør skje på bakgrunn av konkret mistanke.¹⁵

Cellevisitasjoner utføres daglig. Det skal føres statistikk over dette, slik at samme person ikke blir utsatt for unødig visitasjon gjentatte ganger. Tilsynsrådet erfarer at flere innsatte opplever at de blir utsatt for visitasjon uforholdsmessig ofte, uten at det blir gjort funn på deres celle.

¹⁵ Informasjonen er redigert etter mottak av brev fra Vadsø fengsel datert 5. september 2025.

4.8. Selvdrapsrisiko og selvdrap

4.8.1. Rutiner, statistikk og forebygging

Innsatte er en sårbar gruppe med høyere risiko for psykiske lidelser, rusproblemer og traumer. Dette er faktorer som øker risikoen for selvdrap. Tilsynsrådet viser blant annet til Sivilombudets rapport som omhandler selvdrap og selvdrapsforsøk i fengslene¹⁶, som avdekket svakheter i kriminalomsorgens arbeid med å forebygge selvdrap blant innsatte.

Fengselet opplyser at alle innsatte skal kartlegges ved innkomst. Det er operativ fengselsbetjent foretar denne vurderingen. Hvis en innsatt krysser av på et av punktene som indikerer forhøyet risiko for selvdrap eller -skading, skal fengselet utarbeide en tiltaksplan. Fengselet opplyser at innholdet i tiltaksplanen varierer etter den enkelte innsattes situasjon, men skal omfatte hvordan den innsattes livssituasjon under soning kan bedres, og dermed hvordan uønskede hendelser kan forebygges. Ut fra tilgjengelige opplysninger kan ikke Tilsynsrådet se at fengselet har rutiner for å gjennomføre en fornyet selvdrapskartlegging i løpet av oppholdet, for eksempel ved utelukkelse eller plassering på sikkerhetscelle.

Hvis fengselet mistenker konkret og reell selvdrapsfare, opplyser fengselet at den innsatte settes i kontakt med helsetjenesten, og at legevakten skal kontaktes umiddelbart. Fengselet forteller at de har økt fokus på minst to timer med meningsfull menneskelig kontakt for isolerte innsatte, samt at aktivitetsteamet anses som et forbyggende tiltak.

Ifølge Vadsø fengsel blir det gjennomført et daglig tverrfaglig morgenmøte kl. 09:00. Forhold rundt hver enkelt innsatt blir gjennomgått på morgenmøtet, og igjen på overlappingsmøtet kl. 14:30. Helseavdelingen deltar på møtet, og oppfølging og deling av informasjon skjer etter mottagelse av samtykkeskjema fra den innsatte om fritak fra taushetsplikten.

På tidspunktet for Tilsynsrådets besøk var det ifølge fengselet ingen registrerte selvdrap, selvdrapsforsøk eller tilfeller av alvorlig selvskading i 2024. Av tertialrapporten av 14. januar 2025, fremgår det det har vært tilfeller der innsatte har vist forhøyet selvdrapsrisiko under kartlegging, og deretter har blitt fulgt opp av helseavdelingen. Av samme rapport fremgår det at det har vært «*noen tilfeller av risping (små sår o.l.) ...*».

Fengselet opplyser på tilsynstidspunktet at det ikke var innsatte med forhøyet selvdrapsrisiko. Under samme besøk fikk imidlertid Tilsynsrådet informasjon om at det var flere innsatte som det var bekymring rundt. Tilsynsrådet understreker viktigheten av at ansatte i fengselet er informert, involvert og oppdatert når det gjelder innsatte med forhøyet selvdrapsfare. Med tanke på høy utskiftning av ansatte i Vadsø fengsel, anbefales det også at ansatte jevnlig blir opplært i gjenkjenningen og håndtering av disse situasjonene, samt i rutiner for kartlegging, tiltaksplan og samtykke til fritak fra taushetsplikten.

¹⁶ Sivilombudet – Selvmord og selvmordsforsøk i fengsel - En undersøkelse under OPCAT-mandatet (2023).

Anbefaling: Ytterligere rutiner og opplæring i forbindelse med selvdropsrisiko

- Fengselet bør etablere rutiner for å gjennomføre fornyede selvdropskartlegginger ved endringer i innsattes situasjon.
- Fengselet anbefales å utarbeide rutiner som sikrer at ansatte er informert og oppdatert på de innsattes situasjon.
- Fengselet bør sikre opplæring rundt gjenkjenning av risikofaktorer for selvdrap og -skading.

4.8.2. Tilgang til helsehjelp

Fengselshelsetjenesten består på tilsynstidspunktet av to sykepleiere, en fengselslege som kommer én gang i uken, og voksenpsykiatri (VPP) som er tilgjengelig for innsatte én dag annenhver uke. Ifølge fengselet henvises innsatte til spesialisthelsetjenesten utenfor fengselet ved behov.

Fengselet har ikke oversikt over antall avlyste helsefremstillinger. Helseavdelingen i fengselet blir kontaktet rutinemessig ved vurdering av mulige utsettelse eller avlysninger av fremstillinger. Tilsynsrådet vurderer det som positivt at helseavdelingen involveres når det oppstår spørsmål om å utsette eller avlyse fremstillinger, men anbefaler at fengselet etterstreber å unngå slike avlysninger, og at det føres statistikk over utsatte og avlyste helserelevante fremstillinger.

Fengselsbetjenter deler ut medisiner dersom helsetjenesten ikke er tilgjengelig. Helseavdelingen opplyser at de registrerer avvik ved feilmedisinering i et eget system som kun helseavdelingen har tilgang til. Informasjonen må derfor bli skrevet ut og gis fysisk til fengselet. Tilsynsrådet får opplyst at de fleste avvik dreier seg om tabletter som blir borte, ofte i helgene eller når det er fengselsbetjenter som har ansvar for medisineringen.

Tilsynsrådet oppfatter at det er enkelte utfordringer når det gjelder kommunikasjonen mellom fengselet og helseavdelingen, både internt og eksternt. Helseavdelingen får blant annet ikke automatisk beskjed om at en innsatt har vært på legevakten, ettersom kommunen og fengselshelsetjenesten bruker ulike journalsystem. Helseavdelingen er derfor avhengig av at denne viktige informasjonen blir videreformidlet på morgenmøtet. Tilsynsrådet vurderer også at samhandlingen mellom fengselet og helsetjenesten kan bedres når det gjelder informasjon om bekymring rundt innsatte. Tilsynsrådet erfarer videre at det er vanskelig å få tak i vikar dersom fengselslegen av ulike årsaker ikke kan møte, men at dette problemet kan løses med bedre kommunikasjon.

Fengselet vurderer at rus har blitt en større utfordring i fengselet den siste tiden. Samtidig har fengselet ingen programvirksomhet innen rus og psykisk helse.

Anbefaling: Unngå helserelevante fremstillinger og bedre samhandling med helseavdelingen

- Fengselet bør unngå avlysning av helserelevante fremstillinger, og i så fall bør det føres statistikk over slike avlysninger.
- Tilsynsrådet anbefaler at fengselet arbeider for bedre samhandling med helsetjenesten.
- Det bør utarbeides program innen rus og psykisk helse ved behov.

4.9. Kartleggings- og tilbakeføringsarbeid

BRIK står for «Behovs- og ressurskartlegging i kriminalomsorgen». Formålet er kartlegging av innsattes behov for tiltak som kan lette på tilbakeføring til samfunnet og et kriminalitetsfritt liv.

Det fremgår av tertialrapporten datert 14. januar 2025, at det er blitt gjennomført seks BIRK-kartlegginger. Fengselets vurdering er at resultatet ikke er godt nok. Mulige faktorer som kan ha bidratt til det lave antallet, kan ifølge fengselet være manglende motivasjon blant de innsatte, stor utskiftning av fengselsbetjenter og ansatte, samt manglende kunnskap om kartleggingen blant fengselsbetjentene.

Vadsø Fengsel har en tilbakeføringskoordinator som er ansatt i full stilling og som er fysisk til stede i fengselet fem dager i uken. Dette er ifølge fengselet en viktig stilling for å unngå tilbakefall etter løslatelse. Videre gjennomfører fengselets kontaktbetjenter, helseavdeling og tilbakeføringskoordinator en form for kartlegging/samarbeid forut for løslatelsen, men dette regnes ikke som BIRK-kartlegging.

Tilsynsrådet understreker at kartlegging og tilbakeføringsarbeid er viktig for å oppfylle formålet med soningen. Tilsynsrådet vurderer det som positivt at fengselet har en tilbakeføringskoordinator.

5. Tilsynsrådets anbefalinger

Tilsynsrådet mener at Vadsø fengsel må sørge for at innsattes rettigheter og velferd ivaretas, uavhengig av overordnede rammebetingelser. Våre anbefalinger gjentas her:

Anbefaling: Begrense bruk av dobbeltceller

- Tilsynsrådet anbefaler at fengselet begrenser bruken av dobbeltceller.

Anbefaling: Sørge for at innsatte forstår viktig informasjon som angår dem

- Fengselet bør sikre at innsatte som ikke kan kommunisere på norsk, forstår innholdet i vedtak og annen viktig informasjon fra fengselet. I den utstrekning det er nødvendig, må Vadsø fengsel benytte tolk.

Anbefaling: Styrke og forbedre innsattes mulighet for besøk

- Tilsynsrådet anbefaler at fengselet tilrettelegger besøksrutinene i tråd med barnets beste når innsatte har besøk av små barn.
- Vadsø fengsel bør utrede og vurderer mulighetene for besøksleilighet.

Anbefaling: Styrke innsattes mulighet for kontakt med omverdenen

- Tilsynsrådet anbefaler at fengselet utvider ringetiden for de innsatte.

Anbefaling: Begrense kontroll av videosamtaler ut fra nødvendighet og teknisk opplæring blant ansatte

- Tilsynsrådet anbefaler at kontroll av innsattes videosamtaler kun skjer der det er nødvendig og forholdsmessig etter en individuell vurdering.
- Tilsynsrådet anbefaler at fengselet sørger for at alle ansatte behersker den tekniske løsningen for videosamtaler.

Anbefaling: Hindre unødvendig bruk av innlåsing, føre statistikk og skrive vedtak

- Fengselet bør foreta individuelle vurderinger av innlåsing for innsatte som ikke deltar i aktiviteter, for å minimere faktisk innlåsingstid.
- Fengselet bør utarbeide verktøy for å registrere og måle antall innsatte som ikke følger dagsplanen og som derfor blir mer innlåst.
- Aktivitetstilbudet i fengselet bør utvikles, slik at de innsatte kan tilbys full sysselsetting.
- Innlåsing på grunn av kapasitetsutfordringer bør begrenses.
- Fengselet må fatte vedtak ved utelukkelse og føre statistikk over antall, varighet og årsak.

Anbefaling: Utbedring av sikkerhetscelle

- Tilsynsrådet anbefaler at fengselet sørger for at klokkene i sikkerhetscellene fungerer og er stilt riktig.
- Den materielle tilstanden i sikkerhetscellene bør utbedres.
- Fengselet bør rutinemessig informere innsatte som plasseres på sikkerhetscelle om klageadgangen og at de kan kontakte advokat.

Anbefaling: Ytterligere rutiner og opplæring i forbindelse med selvdropsrisiko

- Tilsynsrådet anbefaler at fengselet etablerer rutiner for å gjennomføre fornyede selvdropskartlegginger ved endringer i innsattes situasjon.
- Tilsynsrådet anbefaler at fengselet utarbeider rutiner som sikrer at ansatte er informert og oppdatert på de innsattes situasjon.
- Tilsynsrådet anbefaler at fengselet sikrer opplæring rundt gjenkjenning av risikofaktorer for selvdrap og selvskading.

Anbefaling: Bedre samhandling med helseavdelingen

- Tilsynsrådet anbefaler at fengselet unngår avlysning av helserelaterte fremstillinger, og at det føres statistikk over slike avlysninger.
- Tilsynsrådet anbefaler at fengselet arbeider for bedre samhandling med helsetjenesten.
- Det bør utarbeides program innen rus og psykisk helse ved behov.

6. Tilbakemelding og oppfølging

Vadsø fengsel har fått mulighet til å kommentere faktaopplysningene i rapporten 22. august 2025. Fengselet ble også bedt om å redegjøre for sitt syn på Tilsynsrådets vurderinger og oppfølging av rapportens anbefalinger innen 5. september 2025. Fengselets tilbakemelding publiseres sammen med tilsynsrapporten.